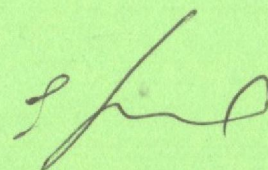

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

МЕЛІХ ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК [65.016+332]:664

**АДАПТИВНА СТРАТЕГІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ВИРОБНИЧОЇ
ОПТИМІЗАЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНУ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ,
ПРАКТИКА**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил та регіональна економіка

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній академії харчових технологій
Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
Павлов Олександр Іванович,
Одеська національна академія харчових
технологій,
завідувач кафедри економіки промисловості.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Жадько Костянтин Степанович,
Дніпропетровська державна фінансова
академія,
завідувач кафедри обліку та економічного
аналізу;

доктор економічних наук, професор
Копитко Василь Іванович,
Львівська філія Дніпропетровського
національного університету залізничного
транспорту імені академіка В. Лазаряна, декан
факультету;

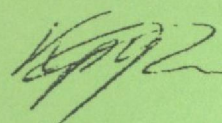
доктор економічних наук, професор
Потьомкін Леонід Миколайович,
Державний заклад освіти «Одеський інститут
післядипломної освіти» Національного
університету харчових технологій, директор.

Захист відбудеться **25 грудня 2015 р. о 10-00 годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 у Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112.

Автореферат розісланий **24 листопада 2015 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Крупіца

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Дослідження територіальної організації харчової промисловості регіонів України в даний час набуває особливої значущості. Харчова промисловість кожного регіону забезпечує раціональне харчування населення, дозволяє усунути нерівномірність споживання продуктів харчування, як у часі, так і в територіальному аспекті. Підприємства харчової промисловості сприяють ефективному використанню аграрної сировини та скорочення її втрат.

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, призвели до появи нових умов і факторів розвитку галузей економіки. Необхідне дослідження процесів трансформації галузевих і територіальних пропорцій, а також вивчення виникаючих форм господарювання. Формування виробничих та територіальних взаємовідносин підприємств в умовах ринку призводить до значних змін пропорцій та збалансованості різних галузей харчової промисловості. На цьому етапі важливо виявити резерви підвищення ефективності виробництва продовольства. Одним з основних резервів є вдосконалення територіальної організації та управління підприємствами харчової промисловості. Необхідна науково обґрунтована програма адаптації та розміщення галузей харчової промисловості відповідно до агропотенціалу території та ресурсної бази агросектору.

Дослідження теорії і практики стратегічного управління і адаптації територіально-виробничих систем на національному, регіональному, галузевому рівнях, а також на рівні суб'єктів господарювання здійснювалися відомими ученими, такими як: В.М. Гєєць, А.Е. Воронкова, Л.В. Дейнеко, О.І. Драган, В.В. Лагодієнко, В.Д. Лагутін, К.М. Жадько, І.О. Іртишева, В.І. Копитко, А.А. Мазаракі, В.Є. Момот, Т.Л. Мостенська, О.І. Павлов, С.Ф. Покропивний, Л.М. Потьомкін, Д.М. Пшеслінський, М.П. Сахацький, І.В. Смолін, Л.І. Федулова, С.В. Філіппова, О.Г. Янковой та багатьма іншими.

В економічній науці накопичений значний досвід дослідження територіальної організації харчової промисловості. Однак на сучасному етапі виникають нові завдання, вимагають більш чіткого визначення шляхів вдосконалення територіально-виробничої організації харчової промисловості в змінних умовах ринкового середовища. Низка ключових завдань формування адаптивної стратегії територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону, не мають достатнього наукового обґрунтування. Потреба в розробці теорії і методології адаптивного стратегічного управління економічним розвитком територіально-виробничої структури галузі економіки зумовила вибір теми дослідження, його мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є частиною наукової роботи, яка виконувалась відповідно до планів науково-дослідних робіт Одеської національної академії харчових технологій, в яких автор брав безпосередню участь, а саме: як керівник держбюджетної науково-дослідної роботи «Вивчення та моделювання процесу адаптації

потенціалу підприємств харчової промисловості в умовах жорсткої конкуренції» 2010-2012 рр. (номер державної реєстрації 0109U007992); як виконавець у держбюджетних науково-дослідних роботах «Розробка методологічних основ створення інтеграційних об'єднань в агропромисловому секторі економіки» 2010-2012 рр. (номер державної реєстрації 0109U007994) – безпосередня участь автора полягає у дослідженні адаптивності і стратегічності господарсько-економічної діяльності агрохолдингів; «Управління розвитком регіонів України у контексті формування єдиного економічного простору та євроінтеграції» 2014-2016 рр. (номер державної реєстрації 0114U004323) – особистий внесок автора полягає у розробці концепції адаптивної стратегії і регіональних механізмів територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у розробці теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій з формування адаптивної стратегії та механізмів територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону.

Реалізація мети дисертаційної роботи обумовила наступні завдання дослідження:

- розкрити сутність та розвинути класифікацію видів економічної адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості;
- обґрунтувати механізм управління процесом створення й удосконалювання регіональних корпоративних структур харчової промисловості;
- запропонувати концептуальний механізм розвитку промислово-виробничого потенціалу харчової промисловості регіону в умовах дефіциту ресурсів;
- розробити механізм згладжування нерівномірності розвитку харчової промисловості в регіоні;
- удосконалити методичний підхід до оцінки промислово-виробничого потенціалу харчової промисловості регіону;
- розробити комплексну методику оцінки рівня адаптації і розвитку харчової промисловості регіону;
- сформулювати методичне забезпечення формування й реалізації промислової політики стосовно харчової галузі регіону;
- обґрунтувати методичні засади рейтингової оцінки підприємств харчової промисловості з точки зору освоєння інвестиційних ресурсів регіону;
- конкретизувати схему моніторингу структурно-динамічного процесу в економіці харчової галузі регіону і її секторах;
- розробити економіко-математичні моделі адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості;
- сформулювати організаційно-економічний механізм активізації інноваційних процесів у регіональних виробничих системах харчової промисловості;

– запропонувати алгоритм реалізації кластерної моделі забезпечення стійкого розвитку конкурентних переваг харчової промисловості регіону.

Об'єктом дослідження є процеси територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні аспекти формування адаптивної стратегії та механізмів територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є системне осмислення умов і особливостей формування стратегії та регіональних механізмів адаптації та оптимізації територіально-виробничої структури харчової промисловості, основні результати досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців з питань структурного розвитку економіки і стимулювання регіонального розвитку.

Для виконання поставлених завдань використано різні методи дослідження: системний аналіз – при дослідженні закономірностей і особливостей формування, використання та відтворення потенціалу харчової промисловості регіону у сучасних умовах, при визначенні проблем управління процесами розвитку галузевих регіональних комплексів харчової промисловості; ретроспективний, економічний і причинно-наслідковий аналіз, індексний метод, прийоми статистичних групувань, перехресних порівнянь, комплекс економіко-статистичних і математичних методів аналізу, економіко-математичне моделювання – при виявленні закономірностей та динаміки розвитку агропромислового виробництва і виробництва харчової продукції в регіонах України; синергетичний – при описі економіко-організаційних процесів у регіональних комплексах харчової промисловості.

Інформаційну базу дослідження склали: наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, які присвячені процесам розвитку регіональних комплексів харчової галузі; статистичні дані Державної служби статистики України і Головних управлінь статистики у регіонах, звітна документація підприємств харчової промисловості, результати анкетування та опитування керівників різного рівня; міжнародні та національні стандарти; державні, регіональні і міжнародні програми і проекти, у сферу діяльності яких входить розвиток продуктивних сил харчової промисловості; законодавчі та інші нормативно-правові акти з регулювання регіонального і галузевого розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і розробці практичних рекомендацій з формування адаптивної стратегії та механізмів територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону.

Найбільш важливі результати, отримані в процесі дослідження, та їх наукова новизна полягають у наступному:

вперше:

- обґрунтовано механізм управління процесом створення й удосконалювання регіональних корпоративних структур харчової

промисловості, в основу якого покладено організаційний проект, що визначає зміст і послідовність організаційних дій на різних етапах створення й розвитку регіональної харчової корпорації, а також відповідні індикатори ідентифікації її стану, регулювальні важелі й стимули протікання процесів удосконалювання організації в рамках проекту;

- запропоновано концептуальний механізм розвитку промислово-виробничого потенціалу харчової промисловості регіону в умовах дефіциту ресурсів, що представлений у вигляді логіко-структурної моделі, яка відображає процесні уявлення адаптації та розвитку промислово-виробничого потенціалу у вигляді сукупності етапів;

- розроблено механізм згладжування нерівномірності розвитку харчової промисловості в регіоні, що забезпечує виявлення економіко-інституційної і соціально-економічної асиметрії розвитку галузі в регіоні і дозволяє, за допомогою оцінки нерівномірності і її співвіднесення з порогом асиметрії, коректувати регіональну політику розвитку харчової промисловості;

удосконалено:

- методичний підхід до оцінки промислово-виробничого потенціалу харчової промисловості регіону, що передбачає ранжирування промислово-виробничого комплексу харчової промисловості за рівнями і представлення структури потенціалу у вигляді організаційної моделі, яка дозволяє сконцентрувати на різних рівнях необхідні і достатні кількості елементів, сукупність властивостей яких дозволяє об'єктивно оцінити промислово-виробничий потенціал харчової промисловості регіону та намітити шляхи його вдосконалення та розвитку;

- комплексну методику оцінки рівня адаптації і розвитку харчової промисловості регіону, що відрізняється запропонованою сукупністю показників, і дозволяє оцінити розподіл й концентрацію харчового виробництва по регіонах з відстеженням тенденцій й особливостей розвитку харчової промисловості регіонів, а також розрахувати цільовий промисловий профіль регіону;

- методичне забезпечення формування й реалізації промислової політики стосовно харчової галузі регіону, що включає: обґрунтування загальної схеми взаємозв'язків стратегічного планування промислової політики з іншими документами довгострокового планування розвитку харчової галузі регіону; визначення системоутворюючих принципів формування й реалізації промислової політики в регіоні; механізм інституціональних змін при реалізації промислової політики стосовно харчової промисловості регіону;

- методичні засади рейтингової оцінки підприємств харчової промисловості з використанням системи соціально-економічних індикаторів, що комплексно відображають ефективність освоєння інвестиційних ресурсів регіону;

дістали подальший розвиток:

- теоретичні засади і понятійний апарат регіонального менеджменту у частині визначення сутності адаптації територіально-виробничої структури харчової промисловості регіону, що визначається як адекватне реагування всіх

потенціалів регіональної системи харчової галузі на зовнішні впливи ринкового середовища, розвиток і стабілізація функціонування виробничої системи при незмінності її основних характеристик; а також класифікації видів економічної адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості;

- схема моніторингу структурно-динамічного процесу в економіці харчової галузі регіону і її секторах, у якій динамічні показники доповнені структурними, що дозволяє діагностувати економічний розвиток і сприяє прийняттю ефективних рішень в сфері структурної й загальної антикризової політики;

- економіко-математичне моделювання адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості, а саме: представлено модель адаптації з порушенням стійкості і з використанням графоаналітичного методу здійснено об'єднання моделей адаптації підприємств в межах харчової промисловості регіону; розроблено міжгалузеву модель ринкової рівноваги, що адекватно описує економіку регіону, й погоджує в процесі розрахунків виробництво, доходи й ціни;

- організаційно-економічний механізм активізації інноваційних процесів у регіональних виробничих системах харчової промисловості на основі застосування механізму державно-приватного партнерства і здійснення державного стимулювання інноваційного процесу для підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону;

- алгоритм реалізації кластерної моделі забезпечення стійкого розвитку конкурентних переваг харчової промисловості регіону, що дозволяє значно розширити методичне забезпечення кластерного підходу в частині створення умов для впорядкування ієрархічних і функціональних взаємозв'язків між елементами регіонального господарства й посилення конкурентоспроможності харчової промисловості і господарства регіону в цілому.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретико-методологічних, методичних і практичних розробок і пропозицій у діяльності органів влади різних рівнів при формуванні стратегій розвитку і механізмів управління розвитку територіально-виробничих комплексів харчової промисловості.

Результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності Миколаївської обласної державної адміністрації (довідка №579/06/08-29/14 від 23.12.2014 р.); Головного управління агропромислового розвитку Одеської облдержадміністрації (акт № 16-3-04-949 від 14.10.2009); ПП фірми «Гармаш» (довідка про впровадження № 68 від 01.12.2010); ДП ДАК «Хліб України» Одеський портовий елеватор (акт впровадження № 15 від 27.04.2011); ТОВ «Рені-Лайн» (акт впровадження № 128 від 16.05.2011); ДП «Куліндорівський комбінат хлібопродуктів» Державного агентства резерву України (акт впровадження № 645/05 від 13.12.2012); ПАТ «Ренійський м'ясокомбінат № 1» (акт впровадження № 47 від 24.07.2014), у навчальному процесі Одеської національної академії харчових технологій.

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення й ідеї, які є результатом особистих досліджень здобувача. Внесок здобувача в цих роботах зазначений у переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертації обговорювались і оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних та науково-методичних конференціях, серед яких найбільш важливими були: Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні наукові досягнення» (м. Пшемішль, Польща, 2008 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Інвестиційні пріоритети епохи глобалізації» (м. Дніпропетровськ, 2008 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Фінанси України» (м. Дніпропетровськ, 2008 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Європейська наука XXI сторіччя» (м. Пшемішль, Польща, 2009 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України» (м. Дніпропетровськ, 2009 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Динаміка сучасної науки» (м. Софія, Болгарія, 2009 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Наука і практика» (м. Пшемішль, Польща, 2009); II Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та шляхи вдосконалення економічного механізму підприємницької діяльності» (м. Дніпропетровськ, 2010 р.); IV Міжнародний бізнес-форум «Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні» (м. Київ, 2011 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти» (м. Дніпропетровськ, 2011 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Новітні наукові досягнення» (м. Прага, Чехія, 2011 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Теоретико-методологічні і науково-практичні зачали інвестиційного, фінансового та облікового забезпечення розвитку економіки» (м. Кам'янець-Подільський, 2011 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція «Реформування економіки України: стан та перспективи» (м. Київ, 2011 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Методи, моделі та інформаційні технології в управлінні соціально-економічними, екологічними та технічними системами» (м. Луганськ, м. Євпаторія, 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Механізми реалізації стратегії інноваційно-технологічного розвитку України в умовах глобальних викликів» (м. Київ, 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція до 20-річчя кафедри менеджменту «Стратегічні імперативи сучасного менеджменту», (Київ, 2-3 лютого 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції управління фінансовими та інноваційними процесами в умовах ринкових перетворень» (Вінниця, 2 березня 2012 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Наука і суспільство» (м. Лондон, Великобританія, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Трансформація національних моделей економічного розвитку в умовах глобалізації» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародна конференція «Досягнення у наукових дослідженнях та бізнесу» (м. Мілан, Італія, 2014 р.).

Наукові публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 45 працях (48,82 друк. арк.), в тому числі: чотирьох монографіях, з яких дві одноосібні (18,83 і 10,25 друк. арк., яка опублікована за кордоном і включена до міжнародної наукометричної бази); 22 статті у фахових наукових виданнях (13,22 друк. арк.) і 19 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях (4,5 друк. арк.), з яких 7 публікацій у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз та видані за кордоном (2,2 друк. арк.).

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (315 найменувань), 13 додатків. Загальний обсяг дисертації – 462 сторінок, у тому числі основний текст – 416 сторінок. Зміст дисертації проілюстровано 33 таблицями, 72 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретичні засади територіально-виробничої оптимізації і стратегічного управління економічним розвитком харчової промисловості регіону» визначено світоглядні і наукові засади стратегічного управління розвитком регіональних територіально-виробничих систем, досліджено ретроспективу і генезис теорії стратегічного управління в просторово-континентальній динаміці, досліджено конкуренцію стратегій як основу територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону, обґрунтовано основні характеристики адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості та фактори їх позитивних зрушень.

В результаті дослідження доведено, що функціонування і економічний розвиток харчової промисловості в регіонах характеризується неврівноваженістю стану територіально-виробничої структури галузі, потенціальними можливостями росту, процесами трансформації встановленого порядку, що відображають умовну залежність кінцевого стану економіки галузі від початкових умов існування її окремих елементів і організації взагалі. Досягнення системою управління внутрішнього гомеостазу як засобу керованої підтримки своїх внутрішніх параметрів визначає ефективність діяльності харчової промисловості регіону, рівень спроможності адаптуватися до будь-яких змін зовнішнього і внутрішнього середовища. Взаємодія як основа побудови відносин внутрішніх елементів харчової промисловості регіону стає відображенням об'єктивної різноспрямованості процесів в територіально-виробничій організації галузі, що ідентифікують її відносно зовнішнього оточення, визначає міру пристосування внутрішнього середовища, створює передумови для набуття синергійності, формування базису розвитку.

В результаті дослідження визначено специфічні особливості формування і функціонування регіональних ринків харчових продуктів і продовольства: високий динамізм, територіальна сегментованість, локалізованість, велика швидкість оборотності капіталу, чутливість до змін ринкової кон'юнктури, одночасна універсалізованість та індивідуалізованість діяльності підприємств.

Встановлено, що виробництво харчової продукції і напоїв є одним із видів економічної діяльності, що має найвищий потенціал розвитку.

Сутність адаптації територіально-виробничої структури харчової промисловості регіону визначається як адекватне реагування всіх потенціалів регіональної системи харчової галузі на зовнішні впливи ринкового середовища, розвиток і стабілізація функціонування виробничої системи при незмінності її основних характеристик. Доведено, що для регіональної системи харчових підприємств можна встановити набір певних критеріїв, які визначають адаптивність їх інтегрального потенціалу до умов господарювання. У цьому випадку необхідно встановити діапазони чисельних значень рівня використання часткових потенціалів і параметрів для конкретного виду виробництва і по них робити висновок про адаптивність елементу територіально-виробничої системи. Або, навпаки, якщо можливий висновок про адаптивність галузі в цілому, підприємства цієї галузі прискорено адаптуються.

Доведено, що економічна адаптація територіально-виробничої системи харчової промисловості полягає в зростанні/стабілізації прибутку підприємств галузі і її конкурентоспроможності в цілому. Адаптовані виробничі системи пристосовують/адаптують під себе середовище в якому діють, тобто формують ринки збуту, своїх покупців, свої сировинні зони, свої транспортні системи та ін.

Диференційовано пасивну і активну економічну адаптацію територіально-виробничих систем харчової промисловості. Пасивні види адаптації характеризуються тим, що в результаті процесу адаптації територіально-виробнича система реагує на зовнішні зміни ринку, а не навпаки. Основними характеристиками пасивної адаптації регіональної системи харчових галузей і виробництв є: послідовність змін; форма діяльності; структура економічного потенціалу; термін адаптації; легітимність. До пасивних видів адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості віднесено: прискорену і повільну; адаптацію з ростом масштабів виробництва, адаптацію зі збереженням масштабів і розмірів підприємства та адаптація з диверсифікованою виробництва; маркетингову адаптацію; легальну і нелегальну.

Продукція харчової промисловості переважно має досить обмежений/малий термін придатності. Практично всі види виробів повинні бути реалізованими впродовж декількох годин, днів (виключенням є продукція виноробства, сироваріння). У зв'язку із цією особливістю доведено, що ринок вимагає від територіально-виробничих систем харчової промисловості злагодженого і швидкого узгодження дій по прийому замовлень, виробництву продукції і відвантаженню її споживачам. Зазначена особливість дала змогу визначити такі види адаптації підприємства як прискорена і повільна.

Харчова промисловість в регіонах України має низьку концентрацію, найчастіше зростання розмірів підприємств відбувається за рахунок збільшення продукції інших галузей. Створення великих підприємств, холдингів є однією з форм адаптації, а інші бізнес-одиниці так чи інакше вимушені пристосовуватися до них, обслуговуючи їх. Зазначена особливість виділяє три види адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості: адаптація з ростом

масштабів виробництва, адаптація зі збереженням масштабів і розмірів підприємства, адаптація з диверсифікованістю виробництва.

У зв'язку з наявністю мультиінгредієнтних виробництв (кондитерське, харчоконцентратне та інші) вони одночасно повинні бути забезпечені всіма видами ресурсів і пристосовуватися до змін сировинного ринку. З іншого боку, велика кількість замовлень, обумовлює вимогу індивідуалізації роботи з кожним контрагентом і швидкої реорганізації системи збуту відповідно до ринкових змін. Зазначена особливість визначає маркетинговий вид адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості.

Підвищені вимоги до якості продукції з боку споживачів і інтенсивність конкуренції в галузі – ця особливість харчового виробництва пов'язана, насамперед, із соціальною сутністю галузі, адже саме від ефективності її роботи залежить здоров'я і рівень життя населення. На основі всебічного вивчення, узагальнення та критичного аналізу азначена особливість визначає такі види адаптації як легальна і нелегальна (тіньова, нелегітимна). До активної адаптації віднесено таку, при якій виробнича система впливає на середовище господарювання і змінює його. Насамперед, це екологічна, інформаційна адаптація (екстенсивна та інтенсивна), інноваційна. Екологічна адаптація реалізується через зміни в системі утилізації і зберігання відходів, через зміни в системі ресурсоспоживання, через систему випуску безпечних харчових продуктів.

Не менш важливий вид адаптації територіально-виробничих систем харчової галузі – інформаційна адаптація. Це теж активна форма зміни середовища господарювання, оскільки виробнича система не тільки споживає інформацію, а і формує її. Одним з важливих елементів такого формування є реклама. Вона здатна створити ринки збуту продукції, залучити нових споживачів, сформуванати культуру споживання. Передбачається, що адаптація територіально-виробничих систем за допомогою рекламних заходів може бути екстенсивною та інтенсивною. Екстенсивна адаптація здійснюється через розширення цільових аудиторій через збільшення каналів інформації. Інтенсивна – через збільшення частоти рекламних дій. Такий вид адаптації потребує чимало інвестицій, особливо в період зростання ділової активності.

Особливе значення в розвитку територіально-виробничих систем харчової промисловості має інноваційний вид адаптації. З одного боку, інновації повинні змінювати всередині і структуру територіально-виробничої системи, її потенціал і організацію, з іншого боку, виробнича система самостійно може видавати на ринок інноваційні продукти, технологію та ін. Тому інноваційна адаптація має і активну і пасивну форму. Головне, що такий вид адаптації дійсно виводить виробничу систему до вищого рівня конкурентоспроможності.

Обґрунтовано, що зростання рівня культури споживання, переорієнтація споживачів харчової продукції із цінових критеріїв на критерії якості та безпеки вимагають розробки нових стандартів якості та успішності функціонування територіально-виробничих систем харчової галузі, перетворення традиційних

цільових орієнтирів діяльності на такі, що враховують повноту та своєчасність задоволення ціннісних уподобань учасників діяльності.

У другому розділі «Методологічні засади територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону» розроблено методичне забезпечення формування і реалізації адаптивної регіональної політики економічного розвитку харчової промисловості, здійснено аналіз і агрегування методів стратегічного управління розвитком харчової промисловості регіону, обґрунтовано організаційно-економічний інструментарій реалізації регіональної політики в харчовій промисловості.

Обґрунтовано, що харчова промисловість регіонів України – важливий об'єкт економічного аналізу. Вона являє собою складну територіальну соціально-економічну систему, розвиток якої забезпечує вирішення продовольчої проблеми в державі й підвищення якості життя населення. Харчова промисловість у ринкових умовах зазнала трансформації галузевої й територіальної структур. Під впливом нових факторів ринкової економіки між елементами системи виникли диспропорції, усунення яких можливо шляхом удосконалювання її територіально-виробничої організації. Модель територіально-виробничої структури харчової промисловості представлено на рис. 1.

Доведено, що удосконалювання територіальної організації харчової промисловості є важливим резервом підвищення її ефективності. Удосконалювання пропорцій і збалансованості галузевої структури харчової промисловості регіонів забезпечить підвищення її ефективності.

В результаті дослідження систематизовані методичні підходи до оцінки компонентів промислової політики в умовах української багаторівневої економіки, виділені тенденції розвитку й особливості сучасної політики розвитку харчової промисловості як самостійного напрямку регіональної економічної політики. Виявлені механізми і визначені передумови для адаптації регіональної політики розвитку харчової промисловості.

Обґрунтована необхідність стратегічного планування й реалізації промислової політики стосовно територіально-виробничих систем харчової галузі на принципово новій методичній основі, що включає методику оцінки рівня адаптації і розвитку харчової промисловості регіону; визначення й обґрунтування вибору критеріїв цієї оцінки, практичне застосування якої дозволяє сформувати карти розподілу й концентрації харчового виробництва по регіонах з відстеженням тенденцій й особливостей розвитку харчової промисловості регіонів; а також розрахувати цільовий промисловий профіль регіону. Комплексна методика оцінки рівня розвитку харчової промисловості регіону відрізняється запропонованою сукупністю показників, що включають інтегральний показник, і що дозволяє оцінити рівень розвитку харчової промисловості регіонів країни.

Підхід до побудови промислового профілю регіону відрізняється розрахунком оцінки рівня розвитку галузей промисловості, що дозволяє більш повно сформувати цільовий промисловий профіль регіону, і на цій основі здійснити формування й реалізацію промислової політики.

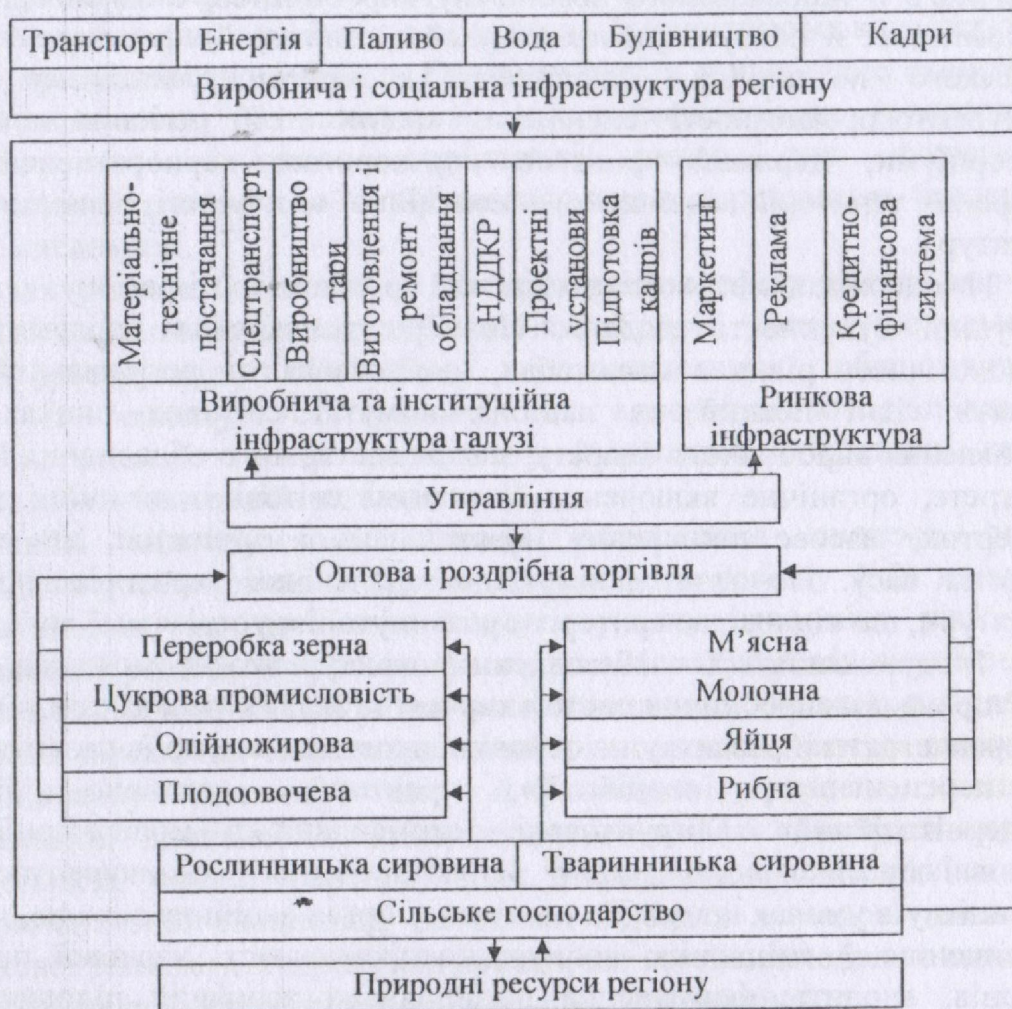

Рис. 1. Основні елементи територіально-виробничої структури харчової промисловості

Визначені основні напрямки формування й реалізації політики розвитку харчової промисловості: на національному рівні, що відображають необхідність інституціональних змін – запропоноване створення інституту державного планування; на регіональному рівні – створення регіонального планового органу й бізнес-об'єднань для активної участі приватного бізнесу.

Для оцінки рівня конкурентоспроможності регіональних територіально-виробничих систем розроблено методичний підхід до типології регіонів за критеріями конкурентоспроможності. Рейтингова оцінка господарства регіонів за критеріями конкурентного розвитку по показниках рівня життя населення регіону, продуктивності, інноваційного й інфраструктурного розвитку, дозволяє виділити п'ять типів регіонів: високонкурентоспроможні, конкурентоспроможні, із середнім рівнем конкурентоспроможності, низькоконкурентоспроможні й неконкурентоспроможні.

Регіональна політика підвищення конкурентоспроможності повинна диференціюватися залежно від типу регіонального розвитку, що розрізняється ступенем державного втручання. Основними напрямками формування конкурентоспроможної регіональної економіки повинні стати: розвиток

інфраструктури й механізмів регулювання економіки; формування науково-технічного й інноваційного потенціалу виробництва; стимулювання розвитку наукомістких й обслуговуючих галузей; розвиток й ефективне використання людського потенціалу. Ключовими елементами механізму підвищення конкурентоспроможності економіки країни і її регіонів повинні стати: консорціуми, державно-приватне партнерство, корпоративне управління, створення територій підвищеної інноваційної активності, різні типи мережних структур.

Модернізація економіки харчової промисловості регіону – це вирішення наступної сукупності завдань. По-перше, освоєння продуктів сучасного технологічного рівня в масштабах, що дозволяють регіональним компаніям зайняти гідні позиції на національному і світових ринках. По-друге, відновлення виробничого апарату, заміна застарілого обладнання й технологій. По-третє, органічне включення в новітні світові інноваційні процеси. В-четвертих, масове поширення нових знань і цінностей, що відповідають вимогам часу. По-п'яте, формування адаптивної територіально-виробничої структури, що відповідає критеріям розвинутої індустріальної країни.

Модернізація й забезпечення конкурентоспроможного потенціалу територіально-виробничих систем харчової галузі в умовах кризи визначається вибором стратегії розвитку на основі конкретних сценаріїв розвитку економіки на перспективу: «інерційний», «рентний», «активно-мобілізаційний», «модернізаційний». Обґрунтовані рекомендації з модернізації економіки харчової промисловості регіону й забезпечення її конкурентоспроможного потенціалу в умовах кризи. До комплексу організаційних заходів, що сприяють підвищенню й зміцненню конкурентоспроможності харчової промисловості регіонів, входить: формування регіональних асоціацій підприємств галузі, регіональних фондів інноваційного розвитку, використання комплексу-маркетингу по формуванню іміджу.

Розроблено організаційно-економічний механізм активізації інноваційних процесів у регіональних виробничих системах харчової промисловості на основі застосування механізму державно-приватного партнерства. Активізація інноваційних процесів у економіці харчової промисловості регіону на основі механізму державно-приватного партнерства, виражається в комплексній й ефективній взаємодії чотирьох складових: інноваційної інфраструктури, фінансової інфраструктури, науково-дослідницької бази, інноваційного підприємництва. З метою одержання більшої ефективності від реалізації проектів на основі державно-приватного партнерства необхідно врахувати наступне: необхідно дотримувати оптимальний рівень участі органів влади, як в організаційній, так й у фінансовій діяльності; система інститутів підтримки повинна бути комплексною; проекти державно-приватного партнерства повинні реалізовуватися комплексно з урахуванням соціального й економічного впливу на різні території або регіони.

Обґрунтовано, що області Причорноморського регіону є важливим об'єктом для вивчення проблем удосконалювання територіальної організації харчової промисловості. У територіальному подолу праці країни регіон

виступає як великий постачальник продовольчої продукції: зернових і зернобобових, м'яса, рослинного масла, молочної продукції й інших. Важливо й надалі не тільки зберегти, але й підсилити роль Причорноморського регіону у забезпеченні продовольством країни. Оскільки регіон має вигідне економіко-географічне положення, розташовуючись на найважливіших торговельних шляхах, він має винятково сприятливі умови для формування висококонкурентного аграрного виробництва, що є сировинною базою для харчової промисловості.

В умовах ринкової економіки для підвищення ефективності харчової промисловості важливо розвивати об'єкти виробничої, інституціональної й ринкової інфраструктури. Потрібне вдосконалювання обслуговування підприємств із ремонту устаткування, по використанню спеціального транспорту, організації служби маркетингу й реклами, підготовці кадрів відповідно до вимог інноваційних технологій.

На основі міжгалузевого підходу розрахована система оцінок взаємовпливів галузей економіки Причорноморського регіону й їх динаміка. Міжгалузева модель, що адекватно описує сучасну економіку регіону, є моделлю ринкової рівноваги й погоджує в процесі розрахунків виробництво, доходи й ціни. Експериментальні розрахунки показали, що модель, побудована як міжгалузева динамічна модель ринкової рівноваги адекватно описує не тільки стаціонарну динаміку, але й наслідки кризових явищ й інституціональних впливів. З використанням моделі «витрати–випуск» отримані кількісні оцінки перспективних господарських наслідків зміни структури регіональної економіки, на основі відбиття в моделі динамічно змінної ринкової рівноваги. Розрахунки довели, що створена модель є надійним інструментом аналізу й прогнозування регіональної економіки.

Виявлено територіальні розходження в рівні розвитку харчової промисловості Причорноморського регіону й запропоновані шляхи вдосконалювання її розвитку й розміщення в перспективі. Для підвищення ефективності функціонування харчової промисловості Причорноморського регіону необхідне проведення ряду заходів:

- створювати інтегровані об'єднання в галузях виробництва і переробки тваринницької і рослинницької продукції;
- більш раціонально використовувати виробничі потужності підприємств харчової промисловості за рахунок впровадження інноваційних технологій;
- збільшувати частку й глибину переробки аграрної продукції;
- нарощувати потужності супутніх виробництв шляхом організації цехів по раціональному використанню вторинної сировини;
- забезпечувати вирішення екологічних питань водоспоживання й водовідведення для цілей стійкого природокористування, впроваджуючи прогресивні способи очищення стічних вод шляхом реконструкції очисних споруд.

У третьому розділі «Передумови формування та використання адаптивних стратегій територіально–виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону» досліджено світові

та вітчизняні тенденції розвитку харчової промисловості, здійснено аналіз складу та структури розвитку економічного потенціалу харчової промисловості у регіонах України, обґрунтовано основні напрямки адаптивної інвестиційної політики у харчовій промисловості регіону.

На основі економічної діагностики виявлено соціально-економічні передумови розвитку харчової промисловості як основи продовольчої безпеки й стійкого зростання виробництва продуктів харчування в регіоні. Дослідження стану продовольчої безпеки у розрізі регіонів України за індикатором споживання основних видів продовольства показало, що фактичне споживання за регіонами значно відрізняється від нормативного, але проблема харчування по всій території України є нерівномірною. Горизонтальний аналіз споживання основних видів продовольства по регіонах також характеризується негативними тенденціями: немає жодного регіону без зменшення споживання будь-якого продовольства на одну особу за рік. Оскільки, підсистеми виробництва та споживання продуктів харчування є взаємопов'язані та залежать одна від одної, рівень споживання продуктів, що виробляються в недостатній кількості, є низьким та викликає дефіцит макроелементів та вітамінів в раціоні. Така негативна тенденція загрожує здоров'ю життєдіяльності та відтворенню нації. Ранги областей за рівнем позитивних змін представлено у таблиці 1.

Встановлено, що усі регіони мають свої споживацькі властивості. Ранги областей за рівнем позитивних змін від 1 до 250 розраховувались від більшого позитивного зрушення (+9,9 кг на одну особу на рік молока і молокопродуктів в Івано-Франківській області) – ранг 1, до найбільшого негативного зрушення (–19,6 кг картоплі на одну особу на рік в Хмельницькій області) – ранг 250. Областям було присвоєно ранг 1 за перебільшення позитивних зрушень, ранг 25 – за перебільшення негативних зрушень в порівнянні усіх показників в період 2012–2013 років. Результати призначення рангів дозволили поділити на п'ять перцентилей. Перші п'ять областей з найменшими рангами – АР Крим, Кіровоградська, Закарпатська, Чернігівська, Полтавська – нижній перцентиль, а Черкаська, Тернопільська, Житомирська, Чернівецька, Вінницька області – це верхній перцентиль, тобто більш регресивних у споживанні основних видів продовольства. Ефективне використання ресурсного потенціалу кожного з регіонів передбачає використання резервів.

Завдання оптимізації розвитку харчової промисловості у територіальному розрізі полягає у дослідженні і використанні резервів регіонів у забезпеченні високих обсягів пропозиції вітчизняних продуктів. Під резервами розуміється наявний та невикористаний ресурсний потенціал регіону, а також можливості результативного його використання. В системі продовольчої безпеки, регіони виступають, як виробничі системи, за допомогою оцінки рівня використання потужностей їх потенціалу можливо визначити регіони, що ефективно використовують, а також ті, що не повноцінно володіють власними природними ресурсами. Для визначення рівня використання ресурсного потенціалу регіону зіставлено величину фактичного та максимального обсягів виробленої продукції в регіоні.

Розраховано питомі показники стану сільського господарства нижнього і верхнього перцентилей регіонів України. Розрахунки питомих територіальних показників сільськогосподарського стану регіонів України у 2013 році виокремлюють Чернівецьку область, а аутсайтери – Чернігівська і Житомирська області. Встановлено, що територія Кіровоградської області здатна виробляти більш за всіх соняшнику, Закарпатської області – винограду, Полтавської області – зернових культур, Тернопільської області – картоплі, Чернівецької області – овочів, плодів та ягід, молока, Вінницької області – буряків, Черкаської області – м'яса. Аналіз свідчить про те, що в розрізі регіонів вирощування соняшнику і зернових культур, виноградарство – основні пріоритети вітчизняного сільського господарства.

Таблиця 1.

Ранги змін у споживанні продовольства у розрізі регіонів України (від 1 до 250)
і ранги областей у споживанні (від 1 до 25)

Регіони України	Групи продовольства:										Ранг області у споживанні
	хліб і хлібопродукти	м'ясо та м'ясопродукти	молоко і молокопродукти	яйця і яйце- продукти	риба і рибопродукти	овочі і баштанні культури	олії рослинні	цукор	плоди, ягоди та виноград	картопля	
АР Крим	85	106	69	22	77	4	166	142	39	33	1
Вінницька	231	111	148	226	129	88	179	214	34	247	25
Волинська	224	129	148	2	121	66	111	62	31	246	6
Дніпропетровська	190	129	5	50	106	198	175	188	47	69	7
Донецька	219	111	18	182	128	85	180	188	55	157	15
Житомирська	233	99	40	216	121	204	168	104	111	243	23
Закарпатська	146	91	15	50	109	20	140	207	30	50	3
Запорізька	96	138	29	198	134	69	178	210	89	244	17
Івано-Франківська	190	85	10	7	140	105	165	190	36	242	10
Київська	49	44	1	182	65	221	169	187	28	223	9
Кіровоградська	190	25	14	7	83	164	143	60	50	24	2
Луганська	210	69	5	182	121	197	161	195	38	238	19
Львівська	99	110	3	17	136	220	166	91	82	249	11
Миколаївська	225	124	216	7	120	26	175	207	44	16	8
Одеська	229	91	18	73	148	230	175	148	163	182	20
Полтавська	48	96	11	111	129	236	148	99	57	148	5
Рівненська	205	148	234	22	83	78	139	194	50	240	18
Сумська	210	106	40	73	103	56	159	196	89	245	14
Тернопільська	228	137	227	111	111	60	169	182	62	248	22
Харківська	157	68	76	216	126	43	169	96	46	205	12
Херсонська	222	79	40	34	143	232	161	169	57	215	16
Хмельницька	146	21	13	198	94	198	169	127	27	250	13
Черкаська	99	111	202	111	148	239	134	59	124	234	21
Чернівецька	148	32	209	241	80	133	143	213	159	237	24
Чернігівська	64	37	75	12	94	81	180	203	67	169	4

Дослідження ресурсного потенціалу харчових (переробних) підприємств показало, що можливості сільського господарства достатні для забезпечення

продовольчої безпеки. Укрупненні показники з переробки основного продовольства дали змогу оцінити потужність потенціалу регіонів.

Розглянуто інвестиційний процес у територіально–виробничій системі харчової промисловості з позиції системного й процесного підходів, що дозволило запропонувати схему, що характеризує реалізацію інвестиційної політики в харчовій промисловості регіону. Уточнено й доповнено класифікацію факторів інвестиційної привабливості підприємств харчової промисловості, а також характеристики інвестиційного клімату в харчовій промисловості регіону.

Доведено необхідність і можливість застосування рейтингової оцінки підприємств харчової промисловості, що комплексно відображають ефективність освоєння інвестиційних ресурсів регіону. Розроблено методичні засади рейтингової оцінки підприємств харчової промисловості з використанням системи соціально–економічних індикаторів, що комплексно відображають ефективність освоєння інвестиційних ресурсів регіону.

Запропоновано організаційну структуру управління підприємствами харчової промисловості регіону, обґрунтовані першорядні функції основних її елементів, визначені можливості інформаційного забезпечення розвитку харчової промисловості регіону.

У четвертому розділі «Концепція системи адаптивного стратегічного управління територіально–виробничою оптимізацією та економічним розвитком харчової промисловості регіону» сформовано концепцію регіонального механізму розвитку промислово–виробничого потенціалу харчової промисловості, розроблено організаційно–економічний механізм реалізації регіональної політики розвитку харчової промисловості, обґрунтовано стратегічні перспективи розвитку регіональних територіально–виробничих систем харчової галузі.

В результаті дослідження доповнене визначення сутності промислово–виробничого потенціалу харчової промисловості в умовах регіональних факторів до структури якого включено: конкурентний, промисловий, експортний та фінансовий потенціали; визначена його роль у формуванні економічного росту. Розглянуто тенденції розвитку промислово–виробничого потенціалу харчової промисловості Причорноморського регіону і його значимість у формуванні економічного росту в умовах конкурентоспроможності. Виявлені регіональні передумови розвитку промислово–виробничого потенціалу харчової промисловості регіону, показники, що визначають форми і методи управління промислово–виробничим потенціалом харчової промисловості регіону, зовнішні та внутрішні умови, що впливають на темпи розвитку економіки харчової промисловості регіону. В рамках методології системного підходу сформований підхід до оцінки промислово–виробничого потенціалу, що передбачає ранжирування промислово–виробничого комплексу харчової промисловості регіону за трьома рівнями і представлення структури промислово–виробничого потенціалу у вигляді трирівневої організаційної моделі, яка дозволить сконцентрувати на різних рівнях необхідні і достатні кількості елементів,

сукупність властивостей яких дозволить об'єктивно оцінити промислово-виробничий потенціал харчової промисловості регіону та намітити шляхи його вдосконалення та розвитку.

Запропоновано концептуальний механізм розвитку промислово-виробничого потенціалу харчової промисловості регіону в умовах дефіциту ресурсів (рис. 2).

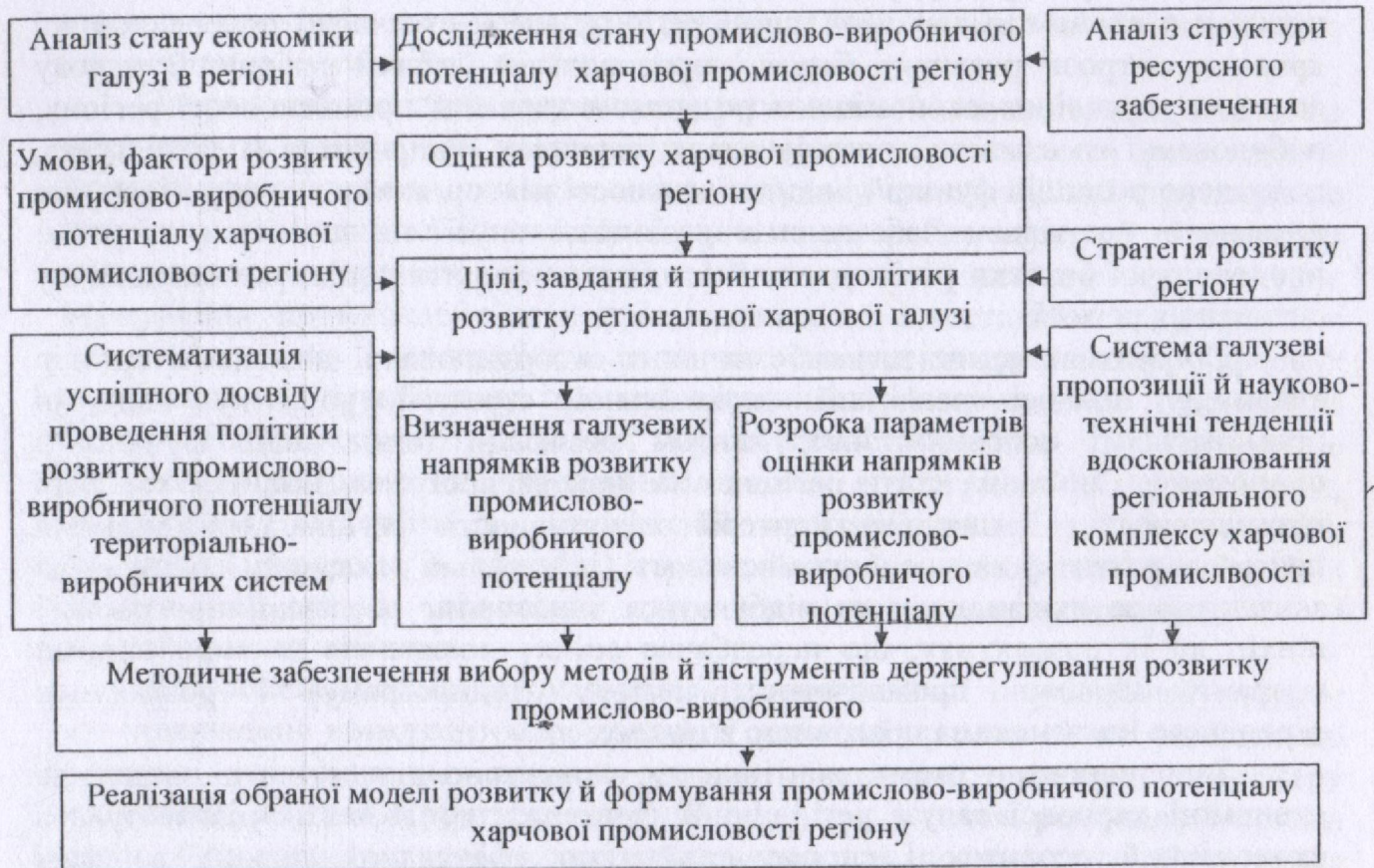

Рис. 2. Концептуальний механізм розвитку промислово-виробничого потенціалу харчової промисловості регіону

Механізм представлений у вигляді логіко-структурної моделі, що відбиває процесні уявлення адаптації та розвитку промислово-виробничого потенціалу у вигляді сукупності етапів. З системної точки зору запропонований механізм складається з двох частин: аналізу та синтезу. Укрупнено аналіз представляється як послідовність етапів дослідження стану структури промислово-виробничого потенціалу харчової промисловості регіону та етапу оцінки розвитку економіки і харчового комплексу, результатом якого є параметрична оцінка положення потенціалу харчової галузі регіону за критеріями, визначальним структуру промислово-виробничого потенціалу в цілому.

Розроблено методичне забезпечення формування й реалізації промислової політики стосовно харчової галузі регіону, що включає: обґрунтування загальної схеми взаємозв'язків стратегічного планування промислової політики з іншими документами довгострокового планування розвитку харчової галузі

регіону; визначення системоутворюючих принципів формування й реалізації промислової політики в регіоні; механізм інституціональних змін при реалізації промислової політики стосовно харчової промисловості регіону.

Розроблено алгоритм забезпечення економічного розвитку харчової промисловості регіону, визначені основні інструменти й напрямки забезпечення економічного розвитку галузі. Послідовне виконання сіх стадій на етапах моніторингу й управління дозволить не тільки відстежити негативні процеси в економіці харчової галузі регіону, але й своєчасно попередити всі критичні загрози розвитку галузі і продовольчій безпеці регіону. В основу системи управління економічним розвитком харчової промисловості регіону, побудованої на взаємодії органів влади, харчових підприємств й суспільства, покладено розподіл функцій і відповідальності між органами влади регіону, що дозволить не тільки забезпечити розвиток галузі та запобігти загрозам продовольчій безпеки регіону, але й істотно поліпшити соціально-економічну ситуацію в регіоні.

Обґрунтовано, що для забезпечення скоординованої діяльності органів влади у процесі реалізації регіональної стратегії розвитку харчової промисловості основним інструментом реалізації ними своїх функцій і повноважень повинна стати регіональна цільова програма розвитку харчової промисловості. Визначено критерії ефективності регіональної цільової програми розвитку харчової промисловості (інтегральні показники і їх порогові значення), за якими повинен відбуватися моніторинг реалізації програми, і підхід до їх розрахунку, що передбачає оцінку показників за виробничими сферами харчової промисловості регіону (підпрограму) і розрахунок середнього показника за програмою в цілому.

Запропоновано схему моніторингу структурно-динамічного процесу в економіці харчової галузі регіону і її секторах, що дозволяє діагностувати економічний розвиток і сприяє прийняттю ефективних рішень в сфері структурної й загальної антикризової політики. Особливістю цього інструменту моніторингу є доповнення динамічних показників структурними. Показано, що кризові явища можуть проявлятися у двох основних видах: зниження структурних зрушень і зниження темпів росту; при зниженні темпів росту необхідно державне втручання у відтворювальний процес, а саме підвищення попиту на харчову продукцію з боку влади, сприятлива для харчової промисловості податково-бюджетна політика тощо. При зниженні інтенсивності структурних зрушень повинна проводитися політика дерегулювання харчового сектора, тобто обмеження втручання й заохочення конкуренції.

Сформульовано ключові принципи підвищення конкурентоспроможності регіональної харчової промисловості на основі вдосконалювання інноваційної діяльності, пов'язані із: пріоритетністю довгострокових цілей, що передбачає врахування перспективного розвитку території на основі активізації й розвитку наявного інноваційного потенціалу; необхідністю державної участі, пов'язаною із забезпеченням ефективної взаємодії між різними учасниками інноваційного процесу; принципом адаптації, що проявляється в пристосуванні системи управління підвищенням конкурентоспроможності харчової промисловості регіону за рахунок інноваційного розвитку до змінних умов; міжгалузевою

взаємодією, пов'язаною із забезпеченням конкурентних переваг харчової промисловості регіону за допомогою об'єднання фірм різних галузей у кластери; принципом ефективності, що передбачає спрямованість інновацій на розвиток конкурентних переваг регіону за рахунок одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного й ін. ефекту. Урахування запропонованих принципів буде сприяти формуванню ефективної регіональної інноваційної системи, що забезпечує послідовне підвищення конкурентних переваг харчової промисловості регіону за рахунок цілеспрямованого використання інноваційного потенціалу території.

Запропоновано етапи формування регіональної інноваційної системи, що забезпечують послідовне підвищення конкурентоспроможності регіональної харчової промисловості, що включають побудову організаційної структури по створенню регіональної інноваційної системи; розробку стратегії підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону за рахунок формування промислових кластерів; реалізацію інвестиційних програм по створенню нових і модернізації існуючих конкурентоспроможних харчових виробництв. Обґрунтовано, що найважливішим інструментом підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону за допомогою формування регіональної інноваційної системи є програмно-цільовий підхід, що дозволяє погодити в комплексній програмі розвитку ключові цілі, інноваційні інтереси й потреби, строки й заходи, механізми реалізації й ресурси, як органів державної влади, місцевого самоврядування, так і господарюючих суб'єктів.

Розроблено модель функціонування регіональної інноваційної системи для підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону, що включає університети, науково-дослідні інститути, центри трансферу технологій, наукові структури комерційних фірм, а також регіональні органи влади. Формування даної моделі призначено для розширеного відтворення регіональних інтелектуальних ресурсів; розвитку регіональної інноваційної інфраструктури; створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону на основі розвитку інноваційної діяльності.

Побудова моделі функціонування регіональної інноваційної системи з урахуванням регіональної специфіки забезпечить можливість урахувати розходження в рівні розвитку регіону, а також визначити бар'єри й проблеми на шляху розробки й реалізації інноваційної стратегії підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону.

Сформульовано рекомендації зі здійснення державного стимулювання інноваційного процесу для підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону. Сформовано комплекс взаємозалежних заходів щодо: сприяння технічному переозброєнню виробництва й впровадженню інноваційних технологій, кадровому, ресурсному й інформаційному забезпеченню розвитку харчової промисловості; створення умов для реалізації інноваційних проектів і підвищення ефективності харчового виробництва; формування сприятливого клімату для розвитку суб'єктів інноваційної діяльності й просування їх продукції.

У п'ятому розділі «Механізми формування і реалізації адаптивної стратегії територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону» запропоновано механізм територіально-виробничої оптимізації харчової промисловості на засадах формування регіональних корпоративних організаційних структур, обґрунтовано кластерний механізм як інструмент адаптації харчових виробництв регіону, розроблено механізм згладжування асиметрії розвитку харчової промисловості в регіоні.

Встановлено, що харчові підприємства впливають на підвищення валового регіонального продукту; є центром ресурсного базису регіонів та їх продовольчої безпеки і споживацьких першочергових інтересів. Запропоновано застосовувати інтереси суспільства в пріоритети діяльності підприємств з виробництва харчових продуктів і напоїв як теоретичного базису розробки та реалізації управлінських рішень для досягнення гармонізації та керованості внутрішньоорганізаційних процесів.

Застосування такого підходу дозволяє формувати адаптивну стратегію розвитку, основними функціями якої повинні бути: покращення ефективності використання потенціалів підприємства; забезпечення ефективної взаємодії з іншими інституційними утвореннями; здійснення самореалізації та взаємодії з метою забезпечення ефективного функціонування загалом; наближення економічної поведінки до суспільних вимог та очікувань; підтримка збалансованості між економічним, організаційним, правовим, соціальним, екологічним середовищем; збалансування та гармонізація форм реалізації відносин власності – всебічний розвиток суспільства загалом та підприємств харчової промисловості зокрема, їх потреб, інтересів, стимулів.

Доведено, що пошук сприятливих варіантів скоординування векторів розвитку регіону та суб'єктів управління у харчовій промисловості досягається через наближення суспільних інтересів до пріоритетів діяльності підприємств харчової галузі регіону.

Обґрунтовано взаємозв'язок економічної стійкості і адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості. З цією метою визначено еталонне значення коефіцієнта використання інтегрального потенціалу виробничої системи і відображені фактичні зміни цього показника у часі.

Представлено модель адаптації з порушенням стійкості (менш передбачувана в аспекті очікування результатів), завдання управління такою адаптацією зводиться до пошуку факторів, що впливають на різкі коливання. Динаміка процесу з низькою швидкістю збіжності більш передбачувана. Здійснено об'єднання моделей адаптації підприємств в межах харчової промисловості регіону, що дало змогу утворити поверхню (сітку) процесу адаптації галузі – по осі абсцис розташовуються підприємства вибірки, по осі ординат період часу дослідження, по осі аплікату інтегральний показник використання галузевого потенціалу. За допомогою графоаналітичного методу виокремлено зони найближчої збіжності з еталонним значенням рівня використання потенціалу і виявлено причини і фактори такої збіжності.

Доведено, що модель адаптації виробничої системи харчової промисловості регіону формує підґрунтя повного і беззаперечного

використання існуючого потенціалу розвитку галузі, активного пошуку можливостей упередження конфліктів та проблем, забезпечує можливість використання всієї сукупності інтенсивних та екстенсивних управлінських технологій, максимальну зосередженість життєвого простору підприємств галузі на дотриманні політики паралельно-послідовного розвитку здатностей своєчасно задовольняти інтереси суспільства, що визначено як основні фактори стратегічної діяльності територіально-виробничої системи харчової промисловості.

Запропоновано механізм згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної нерівності розвитку харчової промисловості в регіоні, що забезпечує коректування регіональної політики розвитку харчової промисловості (рис. 3).

Пропонований підхід до оцінки рівня нерівномірності розвитку харчової промисловості регіону, що полягає у виявленні економіко-інституційної і соціально-економічної нерівномірності розвитку галузі в регіоні, що дозволяє за допомогою визначення коефіцієнта нерівномірності розвитку галузі в регіоні і його співвіднесення з порогом нерівномірності коректувати регіональну політику розвитку харчової промисловості.

Розроблено підхід до управління процесом створення й удосконалювання регіональних корпоративних структур харчової промисловості, в основу якого покладено організаційний проект, що визначає зміст і послідовність організаційних дій на різних етапах створення й розвитку регіональної харчової корпорації, а також відповідні індикатори ідентифікації її стану, регульовальні важелі й стимули протікання процесів удосконалювання організації в рамках проекту (рис. 4).

Таке комбінування дозволяє ефективно використати методологію сфер знань управління проектами при створенні й розвитку регіональних харчових корпорацій в умовах високо змінного зовнішнього середовища шляхом систематичних коректувань за результатами відповідного моніторингу.

Розроблено етапи проекту створення й удосконалювання регіональних корпоративних організаційних структур харчової промисловості, що дозволяють враховувати основні процедурні аспекти реалізації проекту в умовах змінності середовища.

Розроблено модель організаційної структури системи управління регіональної харчової корпорації, характерною рисою якої є наявність постійно діючого елемента в системі управління корпорацією, що реалізує функцію адаптивності для оперативної адаптації регіональної корпоративної структури харчової промисловості до змін зовнішнього середовища, що дозволить менеджменту в оперативному режимі вдосконалювати конкурентні переваги, активно реагуючи на зовнішні зміни шляхом швидкого використання сприятливих можливостей і виключення загроз.

Розроблено методичні засади оцінки результативності проекту створення й удосконалювання регіональної харчової корпорації в умовах високо змінного середовища на принципах проектного менеджменту, що дозволить команді управління проектом вчасно враховувати проходження станів корпорації, задає траєкторії розвитку й долати організаційні ризики.

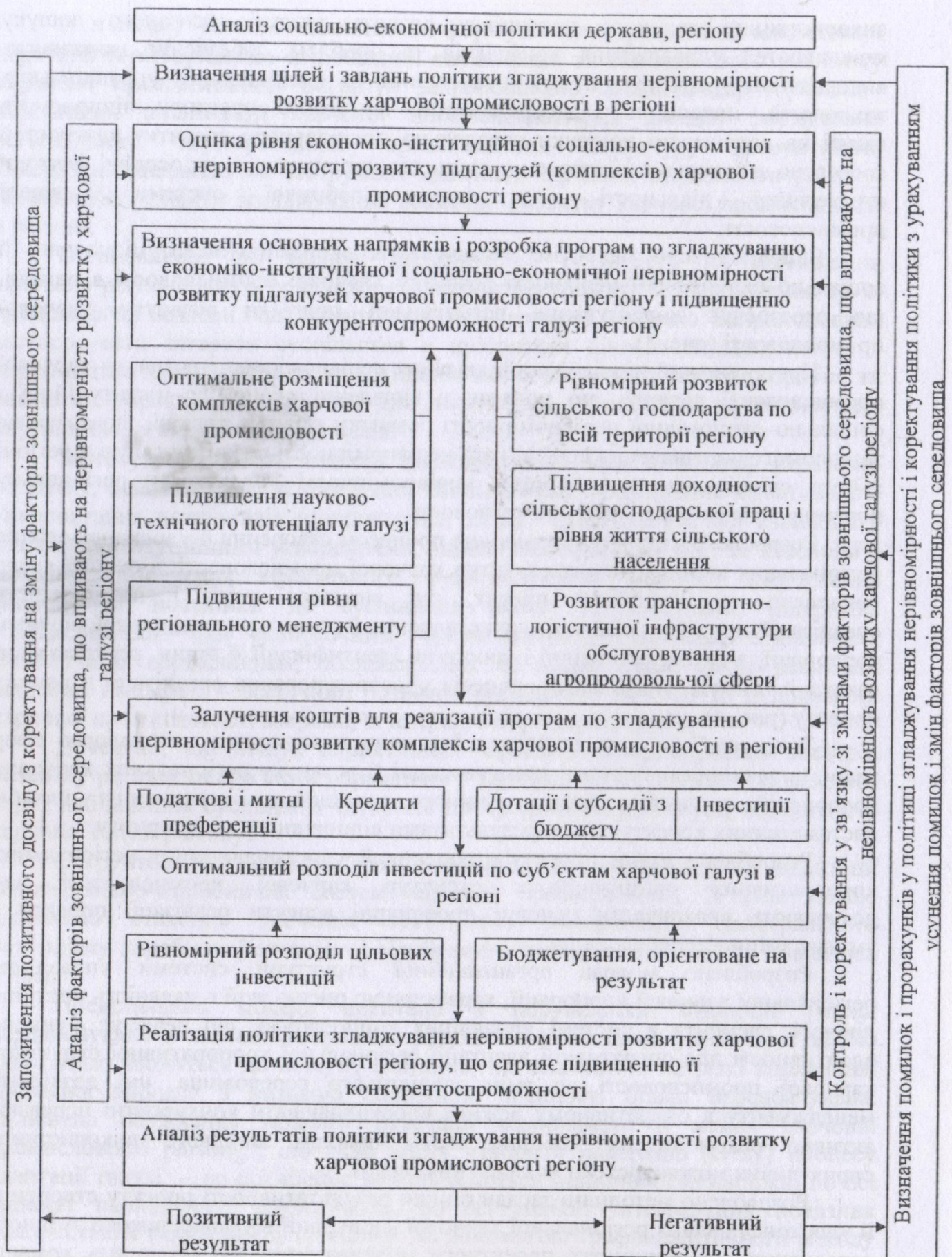

Рис. 3. Механізм згладжування нерівномірності розвитку харчової промисловості в регіоні

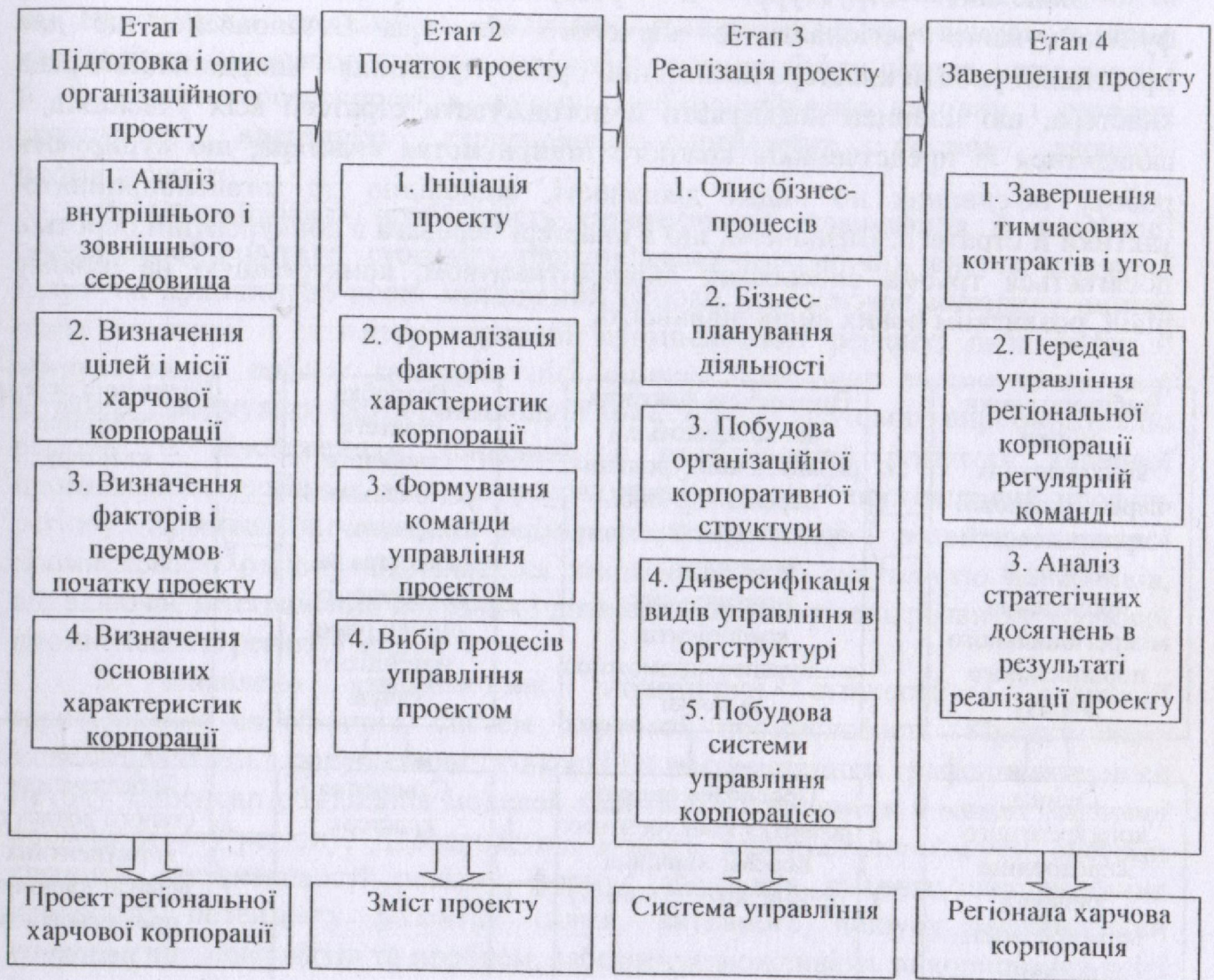

Рис. 4. Етапи та зміст організаційного проекту створення регіональної харчової корпорації

Визначено передумови й специфіку формування харчових кластерів у регіонах України. Показано роль кластеризації як антикризового заходу харчових підприємств на регіональному рівні. Ефекти кластеризації проявляються як одержання конкурентних переваг, позитивного фінансового результату діяльності, сукупного оздоровлення економіки регіону за рахунок налагодженого функціонування всіх підприємств, що входять у кластер, вихід на нові конкурентні ринки.

Розроблено алгоритм реалізації кластерної моделі забезпечення стійкого розвитку конкурентних переваг харчової промисловості регіону (рис. 5), що дозволяє значно розширити методичне забезпечення кластерного підходу в частині створення умов для впорядкування ієрархічних і функціональних взаємозв'язків між елементами регіонального господарства й посилення конкурентоспроможності харчової промисловості і господарства регіону в цілому.

Виявлено структуру й розкритий організаційний механізм функціонування регіонального харчового кластера. Встановлено, що для ефективної роботи кластера необхідний орган управління – координаційна рада кластера, що повинен поєднувати й погоджувати стратегії всіх учасників, і складатися із представників кожного підприємства кластера, що курирують роботу об'єднання по видах діяльності, відповідно до загальноприйнятої тактики й стратегії. Визначено, що в кластері перевага в конкурентній боротьбі досягається трьома способами: співробітництвом, конкуренцією на одному рівні, розвитком нових видів діяльності.

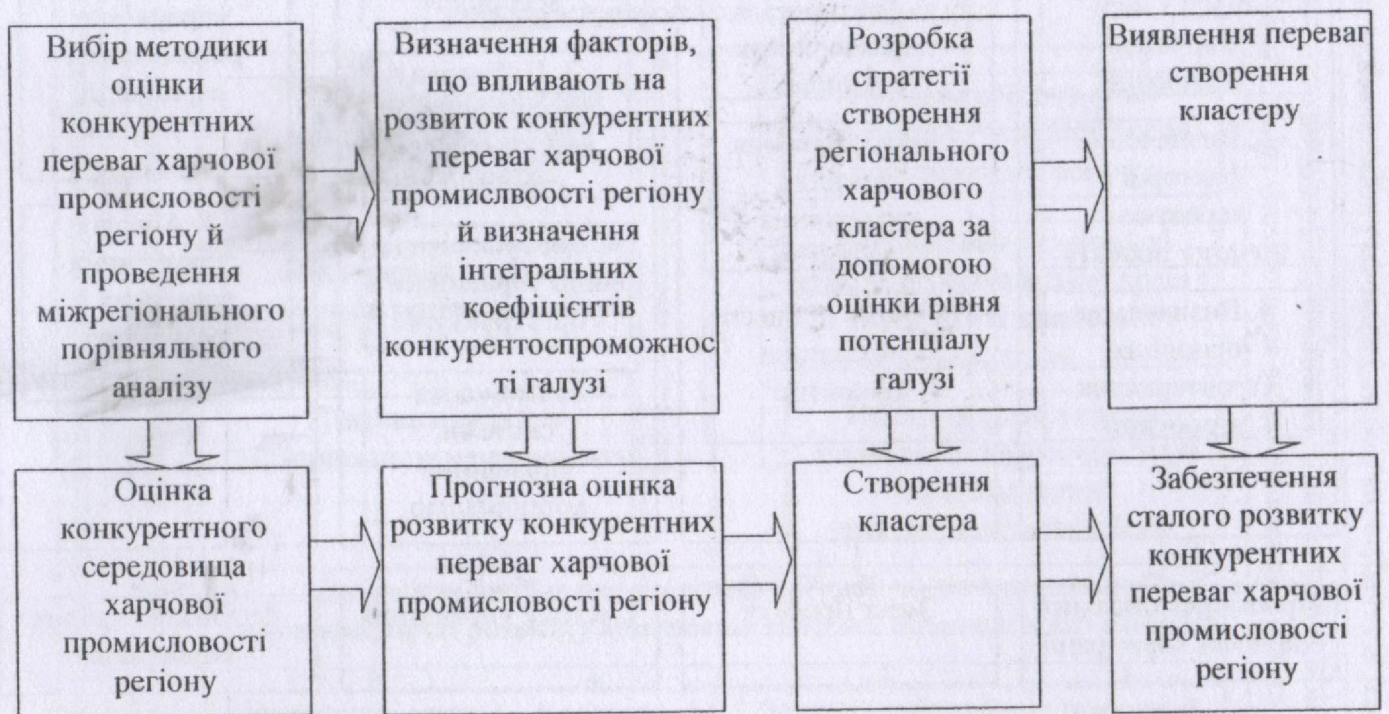

Рис. 5. Алгоритм реалізації кластерної моделі забезпечення стійкого розвитку конкурентних переваг харчової промисловості регіону

ВИСНОВКИ

На основні теоретичного узагальнення, обґрунтування методологічних засад та практичних рекомендацій запропоноване нове вирішення важливої наукової та практичної проблеми формування адаптивної стратегії та механізмів територіально–виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону, що дозволило зробити висновки концептуального, методологічного і науково–практичного характеру:

1. Сутність адаптації територіально–виробничої структури харчової промисловості регіону визначається як адекватне реагування всіх потенціалів регіональної системи харчової галузі на зовнішні впливи ринкового середовища, розвиток і стабілізація функціонування виробничої системи при незмінності її основних характеристик. Адаптовані виробничі системи пристосовують/адаптують під себе середовище в якому діють, тобто формують

ринки збуту, своїх покупців, свої сировинні зони, свої транспортні системи та ін. Результатом економічної адаптації територіально-виробничої системи харчової промисловості є зростання/стабілізація прибутку підприємств галузі і її конкурентоспроможності в цілому. Диференційовано пасивну і активну економічну адаптацію територіально-виробничих систем харчової промисловості.

2. Обґрунтована необхідність стратегічного планування й реалізації промислової політики стосовно територіально-виробничих систем харчової галузі на принципово новій методичній основі, що включає методiku оцінки рівня адаптації і розвитку харчової промисловості регіону; визначення й обґрунтування вибору критеріїв цієї оцінки, практичне застосування якої дозволяє сформувати карти розподілу й концентрації харчового виробництва по регіонах з відстеженням тенденцій й особливостей розвитку харчової промисловості регіонів; а також розрахувати цільовий промисловий профіль регіону. Комплексна методика оцінки рівня адаптації і розвитку харчової промисловості регіону відрізняється запропонованою сукупністю показників, що включає інтегральний показник і дозволяє оцінити рівень розвитку харчової промисловості регіонів країни.

3. Виявлено взаємозв'язок економічної стійкості і адаптації територіально-виробничих систем харчової промисловості. Представлено модель адаптації з порушенням стійкості і з використанням графоаналітичного методу здійснено об'єднання моделей адаптації підприємств в межах харчової промисловості регіону. Доведено, що модель адаптації виробничої системи харчової промисловості регіону формує підґрунтя повного використання існуючого потенціалу розвитку галузі, активного пошуку можливостей упередження конфліктів та проблем, забезпечує можливість використання всієї сукупності інтенсивних та екстенсивних управлінських технологій, максимальну зосередженість життєвого простору підприємств галузі на дотриманні політики паралельно-послідовного розвитку здатностей своєчасно задовольняти інтереси суспільства, що визначено як основні фактори стратегічної діяльності територіально-виробничої системи харчової промисловості.

4. Запропоновано механізм згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної нерівномірності розвитку харчової промисловості в регіоні, що забезпечує коректування регіональної політики розвитку харчової промисловості. Механізм заснований на підході до оцінки рівня нерівномірності розвитку харчової промисловості регіону, що полягає у виявленні економіко-інституційної і соціально-економічної нерівномірності розвитку галузі в регіоні, що дозволяє за допомогою визначення коефіцієнта нерівномірності розвитку галузі в регіоні і його співвіднесення з порогом нерівномірності коректувати регіональну політику розвитку харчової промисловості.

5. Доведено, що області Причорноморського регіону є важливим об'єктом для вивчення проблем удосконалювання територіальної організації харчової промисловості. На основі міжгалузевого підходу розрахована система оцінок

взаємовпливів галузей економіки Причорноморського регіону й їх динаміка. Побудована міжгалузева динамічна модель ринкової рівноваги, яка погоджує в процесі розрахунків виробництво, доходи й ціни і адекватно описує не тільки стаціонарну динаміку, але й наслідки кризових явищ й інституціональних впливів. З використанням моделі «витрати–випуск» отримані кількісні оцінки перспективних господарських наслідків зміни структури регіональної економіки, на основі відбиття в моделі динамічно змінної ринкової рівноваги. Виявлено територіальні розходження в рівні розвитку харчової промисловості Причорноморського регіону й запропоновані шляхи вдосконалювання її розвитку й розміщення в перспективі.

6. В результаті дослідження доповнене визначення сутності промислово–виробничого потенціалу харчової промисловості в умовах регіональних факторів до структури якого включено: конкурентний, промисловий, експортний та фінансовий потенціали; визначена його роль у формуванні економічного росту. Розглянуто тенденції розвитку промислово–виробничого потенціалу харчової промисловості Причорноморського регіону і його значимість у формуванні економічного росту в умовах конкурентоспроможності. В рамках методології системного підходу сформований підхід до оцінки промислово–виробничого потенціалу, що передбачає ранжирування промислово–виробничого комплексу харчової промисловості регіону за трьома рівнями і представлення структури промислово–виробничого потенціалу у вигляді трирівневої організаційної моделі, яка дозволить сконцентрувати на різних рівнях необхідні і достатні кількості елементів, сукупність властивостей яких дозволить об'єктивно оцінити промислово–виробничий потенціал харчової промисловості регіону та намітити шляхи його вдосконалення та розвитку. Запропоновано концептуальний механізм розвитку промислово–виробничого потенціалу харчової промисловості регіону в умовах дефіциту ресурсів, що представлений у вигляді логіко–структурної моделі, яка відбиває процесні уявлення адаптації та розвитку промислово–виробничого потенціалу у вигляді сукупності етапів.

7. Розроблено методичне забезпечення формування й реалізації промислової політики стосовно харчової галузі регіону, що включає: обґрунтування загальної схеми взаємозв'язків стратегічного планування промислової політики з іншими документами довгострокового планування розвитку харчової галузі регіону; визначення системоутворюючих принципів формування й реалізації промислової політики в регіоні; механізм інституціональних змін при реалізації промислової політики стосовно харчової промисловості регіону. Розроблено алгоритм забезпечення економічного розвитку харчової промисловості регіону, визначені основні інструменти й напрямки забезпечення економічного розвитку галузі. Визначено критерії ефективності регіональної цільової програми розвитку харчової промисловості (інтегральні показники і їх порогові значення), за якими повинен відбуватися моніторинг реалізації програми.

8. Запропоновано схему моніторингу структурно–динамічного процесу в економіці харчової галузі регіону і її секторах, що дозволяє діагностувати

економічний розвиток і сприяє прийняттю ефективних рішень в сфері структурної й загальної антикризової політики. Особливістю цього інструменту моніторингу є доповнення динамічних показників структурними. Показано, що кризові явища можуть проявлятися у двох основних видах: зниження структурних зрушень і зниження темпів росту; при зниженні темпів росту необхідно державне втручання у відтворювальний процес, а саме підвищення попиту на харчову продукцію з боку влади, сприятлива для харчової промисловості податково-бюджетна політика тощо. При зниженні інтенсивності структурних зрушень повинна проводитися політика дерегулювання харчового сектора, тобто обмеження втручання й заохочення конкуренції.

9. Розглянуто інвестиційний процес у територіально-виробничій системі харчової промисловості з позиції системного й процесного підходів, що дозволило запропонувати схему, що характеризує реалізацію інвестиційної політики в харчовій промисловості регіону. Уточнено й доповнено класифікацію факторів інвестиційної привабливості підприємств харчової промисловості, а також характеристики інвестиційного клімату в харчовій промисловості регіону. Розроблено методичні засади рейтингової оцінки підприємств харчової промисловості з використанням системи соціально-економічних індикаторів, що комплексно відображають ефективність освоєння інвестиційних ресурсів регіону.

10. Узагальнено та сформульовано ключові принципи підвищення конкурентоспроможності територіально-виробничої системи харчової промисловості регіону на основі вдосконалювання інноваційної діяльності і запропоновано етапи формування регіональної інноваційної системи, що забезпечують послідовне підвищення конкурентоспроможності регіональної харчової промисловості. Розроблено модель функціонування регіональної інноваційної системи для підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону, що забезпечує можливість урахувати розходження в рівні розвитку регіону, а також визначити бар'єри й проблеми на шляху розробки й реалізації інноваційної стратегії підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону. Розроблено організаційно-економічний механізм активізації інноваційних процесів у регіональних виробничих системах харчової промисловості на основі застосування механізму державно-приватного партнерства і здійснення державного стимулювання інноваційного процесу для підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості регіону.

11. Запропоновано підхід до управління процесом створення й удосконалювання регіональних корпоративних структур харчової промисловості, в основу якого покладено організаційний проект, що визначає зміст і послідовність організаційних дій на різних етапах створення й розвитку регіональної харчової корпорації, а також відповідні індикатори ідентифікації її стану, регульовальні важелі й стимули протікання процесів удосконалювання організації в рамках проекту. Розроблено модель організаційної структури системи управління регіональної харчової корпорації, характерною рисою якої

є наявність постійно діючого елемента в системі управління корпорацією, що реалізує функцію адаптивності для оперативної адаптації регіональної корпоративної структури харчової промисловості до змін зовнішнього середовища. Обґрунтовано методичні засади оцінки результативності проекту створення й удосконалювання регіональної харчової корпорації в умовах високо змінного середовища на принципах проектного менеджменту, що дозволяє вчасно враховувати проходження станів корпорації, задає траєкторії розвитку й долати організаційні ризики.

12. Визначено передумови й специфіку формування харчових кластерів у регіонах України. Показано роль кластеризації як антикризового заходу харчових підприємств на регіональному рівні. Запропонована схема формування регіонального харчового кластеру, виявлено його структуру й розкритий організаційний механізм функціонування кластера. Розроблено алгоритм реалізації кластерної моделі забезпечення стійкого розвитку конкурентних переваг харчової промисловості регіону (вибір методики оцінки конкурентних переваг харчової галузі регіону, проведення міжрегіонального порівняльного аналізу, оцінка конкурентного регіонального середовища, розробка стратегії створення кластера за допомогою визначення рівня потенціалу галузі та ін.), що дозволяє значно розширити методичне забезпечення кластерного підходу в частині створення умов для впорядкування ієрархічних і функціональних взаємозв'язків між елементами регіонального господарства й посилення конкурентоспроможності харчової промисловості і господарства регіону в цілому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Меліх О.О. Стратегія територіально-виробничої оптимізації харчової промисловості регіону: проблеми теорії і практики [Текст]: монографія / О.О. Меліх; ОНАХТ. – Одеса: Астропринт, 2015. – 324 с.

2. Мелих Е.А. Экономические стратегии развития предприятий по производству пищевых продуктов и напитков в Украине [Текст]: монография / Е.А. Мелих. – Новосибирск: СибАК, 2014. – 130 с. *Монографія індексується та реферується в зарубіжній базі даних: РІНЦ (Росія).*

3. Меліх О.О. Динамізм середовища і дієвість стратегічного розвитку підприємств [Текст] / О.О. Меліх // Адаптація харчових підприємств України до нестабільних умов господарювання: монографія / Н.Й. Басюркіна, Т.В. Дудка, О.О. Меліх; ОНАХТ – Одеса: ТЕС, 2013. – Гл. 1. – С.5–44. *(Особистий внесок здобувача: визначено форми і методи адаптації підприємств, запропоновано інструментарій управління харчовими підприємствами, надано пропозиції щодо адаптації стратегій розвитку).*

4. Мелих Е.А. Мифы и реалии продовольственной безопасности Украины [Текст] / Е.А. Мелих. // Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / за заг. ред. О.І. Павлова – Одеса: Астропринт, 2012. – Гл.1.9. – С.132–144. *(Особистий*

внесок здобувача: визначена роль українських харчових підприємств у забезпеченні продовольчої безпеки країни).

Статті у наукових фахових виданнях:

5. Дубенко Е.А. Измерение и оценка легального и теневого потенциала предприятий пищевой промышленности [Текст] / Е.А. Дубенко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. / ДНУ. – Дніпропетровськ, 2007. – вип. 225, т. 1. – С.152–158.

6. Мелих Е.А. Проблемы формирования рынка качественных продуктов питания в Украине [Текст] / Мелих Е.А. // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. / ДНУ. – Дніпропетровськ, 2007. – вип. 227, т. 3. – С.768–773.

7. Меліх О.О. Якість і конкурентоспроможність продукції харчових підприємств України [Текст] / О.О. Меліх // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса, 2007. – Вип. 25. – С.229–234.

8. Меліх О.О. Проблеми нарощування потенціалу підприємств харчової промисловості України [Текст] / О.О. Меліх // Південноукраїнський правничий часопис. – Одеса, 2007. – № 3. – С.252–255.

9. Мелих Е.А. Условия и предпосылки формирования новой конкурентной политики развития пищевой промышленности в Украине [Текст] / Е.А. Мелих // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. / ДНУ. – Дніпропетровськ, 2007. – вип. 237, т. 7. – С.1267–1272.

10. Меліх О.О. Вплив тіньових відносин на якість продукції і потенціал харчових підприємств [Текст] / О.О. Меліх // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса, 2008. – Вип. 30. – С.242–246.

11. Мелих Е.А. Качество продукции как фактор роста потенциала предприятия [Текст] / Е.А. Мелих // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. / ДНУ. – Дніпропетровськ, 2008. – вип. 236, т. 4. – С.922–927.

12. Мелих Е.А. Современная ситуация и основные тенденции рынка молочных продуктов Украины [Текст] / Е.А. Мелих // Економічний простір: зб. наук. пр. / ПДАБА. – Дніпропетровськ, 2009 – № 28/1. – С.102–106.

13. Мелих Е.А. Сущность экономической адаптации и критерии адаптивности потенциала предприятий пищевой промышленности [Текст] / Е.А. Мелих // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. / ДНУ. – Дніпропетровськ, 2009. – вип. 253, т. 2. – С.344–350.

14. Мелих Е.А. Концепция оценки уровня экономической адаптации предприятий пищевой промышленности [Текст] / Е.А. Мелих // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. / ДНУ. – Дніпропетровськ, 2009. – вип. 255, т. 5. – С.1298–1303.

15. Мелих Е.А. Спиральная модель адаптации предприятия [Текст] / Е.А. Мелих // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ, 2011. – Вип.2 [156] – Ч.1. – С.183–188.

16. Меліх О.О. Види і принципи економічної адаптації підприємств харчової промисловості [Текст] / О.О. Меліх // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса, 2011. – Вип. 42. – С.245–249.

17. Меліх О.О. Вплив макросередовища і мегатенденцій на побудову економічної стратегії розвитку підприємства [Текст] / О.О. Меліх // Вісник Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара. Сер. Економіка. – Дніпропетровськ, 2011. – Вип. 5 (2). – С. 198–203.

18. Мелих Е.А. Анализ эффективности использования технического инструментария стратегического управления на предприятиях пищевой промышленности в Украине [Текст] / Е.А. Мелих // Вісник Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара. Сер. Економіка. – Дніпропетровськ, 2011. – Вип. 5 (4). – С. 205–215.

19. Мелих Е.А. Эффективность использования экономического межличностного инструментария стратегического управления [Текст] / Е.А. Мелих // Экономика Крыма. – Симферополь, 2011. – Вип.3(36). – С. 237–247.

20. Меліх О.О. Адаптивний стратегічний менеджмент підприємств харчової промисловості України [Текст] / О.О. Меліх // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. КНЕУ. Спец. вип. Стратегічні імперативи сучасного менеджменту. – К., 2012 – Ч.1. – С. 226–232.

21. Мелих Е.А. Анализ адаптивности стратегий экономического развития предприятий пищевой промышленности Украины [Текст] / Е.А. Мелих // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ, 2012. – Вип.2 [173] – Ч.1. – С.179–184.

Статті, опубліковані у виданнях, що включені до наукометричних баз та видані за кордоном:

22. Мелих Е.А. Политический инструментарий адаптивного управления предприятиями пищевой промышленности Украины [Текст] / Е.А. Мелих // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – Дніпропетровськ, 2012. – Вип. 1 [5], т. 2. – С. 221–226. *Журнал індексується та реферується в зарубіжних базах даних: РИНЦ (Росія), Index Copernicus (Польща).*

23. Melikh E.A. The state management and control of the food and beverages enterprises in Ukraine [Text] / E.A. Melikh // Science and Society. – 2013. – Vol. 2. – P.158–166. *Журнал індексується та реферується в зарубіжних базах даних: AGRIS, Thomson Reuters (Web of science and ORCID), РИНЦ (Росія), SCIEURO Publishing (Великобританія)*

24. Melikh E.A. Economical hysteresis–effect of the Ukraine's food enterprises [Text] / E.A. Melikh // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – 2014. – № 7–8. – P.287–293. *Журнал індексується та реферується в зарубіжній базі даних: РИНЦ (Росія).*

25. Melikh E.A. Historical effect in the food enterprises of Ukraine [Elektronski vir] / E.A. Melikh // Advances in Business–Related Scientific Research Journal. – 2015. – Vol. 6, № 1. – P.86–99. – Режим доступу: http://www.absrc.org/pdf/ABSRJ_2015_Vol6_No1.pdf. *Журнал індексується та реферується в зарубіжній базі даних: DOAJ, EBSCO, EconBiz – Virtuelle Fachbibliothek Wirtschaftswissenschaften, Elektronische Zeitschriftenbibliothek Electronic Journals Library, Journal Finder, Journalseeker Researchbib, New Jour – Electronic Journals & Newsletters, Search–Document, WorldCat.*

26. Melikh E.A. Main trends in agro-business [Text] / E.A. Melikh // European Applied Sciences. – 2015. – № 5. – P.91–93. *Журнал індексується та реферується в зарубіжній базі даних: РІНЦ (Росія).*

Матеріали наукових конференцій:

27. Мелих Е.А. Трансформация экономического потенциала предприятий пищевой промышленности [Текст] / Е.А. Мелих // Материалы Международной научно–практической конференции «Современные научные достижения – 2008», т.4. Экономические науки, (Пшемишль, –14 февраля 2008 г.) – Пшемишль: Наука и образование, 2008. – С. 96–98.

28. Мелих Е.А. Нарастающая конкуренция как фактор изменений инвестиционного и инновационного потенциалов предприятия [Текст] / Е.А. Мелих // Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції «Інвестиційні пріоритети епохи глобалізації», т.2, (Дніпропетровськ, 14–15 февраля 2008 г.) – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – С. 37–39.

29. Мелих Е.А., Наймуш И.А. Финансовый и инвестиционный потенциал хлебопекарной промышленности Украины [Текст] / Е.А. Мелих, И.А. Наймуш // Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції «Фінанси України, т.4, (Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2008 р.) – Дніпропетровськ: САН, 2008. – С. 68–71. *(Особистий внесок здобувача: визначено різноманітні види потенціалу підприємств хлібопекарської промисловості).*

30. Мелих Е.А. Формы адаптации современных пищевых предприятий [Текст] / Е.А. Мелих // Материалы Международной научно–практической конференции «Европейская наука XXI века – 2009», т.4. Экономические науки, (Пшемишль, 7–15 мая 2009 г.) – Пшемишль: Наука и образование, 2009. – С. 50–52.

31. Мелих Е.А. Проблемы формирования стратегии адаптивного развития на предприятиях кондитерской отрасли Украины [Текст] / Е.А. Мелих // Матеріали VI Міжнародної науково–практичної конференції «Соціально–економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України», т.3, (Дніпропетровськ, 25–26 травня 2009 р.) – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – С. 50–52.

32. Мелих Е.А. Методология определения степени экономической адаптивности предприятий пищевой промышленности [Текст] / Е.А. Мелих // Материалы V Международной научно–практической конференции «Динамика современной науки – 2009», т.3. Экономика, (София, 17–25 июля 2009 г.) – София: «Бял ГРАД–БГ» ООД, 2009. – С. 26–28.

33. Мелих Е.А. Поиск алгоритма экономической адаптации пищевых предприятий [Текст] / Е.А. Мелих // Материалы V Международной научно–практической конференции «Наука и практика – 2009», т.2. Экономические

науки, (Пшемишль, 7–15 августа 2009 г.) – Пшемишль: Наука и образование, 2009. – С. 35–37.

34. Мелих Е.А., Мелих Т.Г. Региональные проблемы рынка мороженого [Текст] / Е.А. Мелих, Т.Г. Мелих // 36. наук. праць II Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми та шляхи вдосконалення економічного механізму підприємницької діяльності», т.2, (Дніпропетровськ, 18–19 березня 2010 р.) – Дніпропетровськ: Біла О.К., 2010. – С. 102–105. (*Особистий внесок здобувача: визначено особливості регіональних ринків харчових продуктів*).

35. Меліх О.О. Адаптація підприємств в умовах інноваційного зростання економіки [Текст] / О.О. Меліх // Матеріали IV Міжнар. бізнес-форуму «Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні», (Київ, 24 березня 2011 р.) – К. : КНТЕУ, 2011. – С. 189–190.

36. Мелих Е.А. Предпосылки разработки адаптивной стратегии развития пищевой промышленности в Украине [Текст] / Е.А. Мелих // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти», т.2, (Дніпропетровськ, 28–29 червня 2011 р.) – Дніпропетровськ: Біла К.О., 2011. – С. 74–76.

37. Мелих Е.А. Эффективность использования инструментария стратегического управления на предприятиях пищевой промышленности [Текст] / Е.А. Мелих // Матеріали VII Международной научно-практической конференции «Создание современной науки – 2011», т.2, (Прага, 27 сентября – 05 октября 2011 г.) – Прага: Образование и наука, 2011. – С. 15–17.

38. Мелих Е.А. Совместимость функциональных стратегий роста в управлении промышленным предприятием [Текст] / Е.А. Мелих // Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Теоретико-методологічні і науково-практичні зачали інвестиційного, фінансового та облікового забезпечення розвитку економіки», Ч.2, (Кам'янець – Подільський, 15–16 листопада 2011 р.) – Тернопіль: Крок, 2011. – С.71–73.

39. Мелих Е.А. Концептуальный инструментарий стратегического менеджмента полиструктурных предприятий [Текст] / Е.А. Мелих // Матеріали VI Міжнародной науково-практичної конференції «Реформування економіки України: стан та перспективи», (Київ, 24–25 листопада 2011 р.) – К.: МІБО КНЕУ, 2011. – С. 140–142.

40. Меліх О.О. Стратегічний менеджмент підприємств харчової промисловості України в умовах загострення конкуренції [Текст] / О.О. Меліх // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 20-річчя кафедри менеджменту «Стратегічні імперативи сучасного менеджменту», (Київ, 2–3 лютого 2012 р.) – К.: КНЕУ, 2012 – С. 78–80.

41. Меліх О.О. Стратегічність управління харчовими підприємствами в Україні [Текст] / О.О. Меліх // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тенденції управління фінансовими та інноваційними процесами в умовах ринкових перетворень», (Вінниця, 2 березня 2012 р.) – Вінниця: ВНТУ, 2012. – С. 317–319.
42. Мелих Е.А. Проблема устойчивости баланса хозяйственной деятельности пищевых предприятий Украины [Текст] / Е.А. Мелих // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Методи, моделі та інформаційні технології в управлінні соціально-економічними, екологічними та технічними системами», (Луганськ – Євпаторія, 17–19 жовтня 2012 р.) – Луганськ: ПП Ільков В.Г. – 192 с. – С. 109–111.
43. Мелих Е.А. Эвентуальность инновационных стратегий развития пищевой промышленности в Украине [Текст] / Е.А. Мелих // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Механізми реалізації стратегії інноваційно-технологічного розвитку України в умовах глобальних викликів», (Київ, 1–2 листопада 2012 р.) – К. : ДУ «Ін-т економіки та прогнозування», 2012. – С.427–436.
44. Меліх О.О. Про конструктивність вітчизняного менеджменту харчових підприємств [Текст] / О.О. Меліх // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація національних моделей економічного розвитку в умовах глобалізації», (Київ, 20–22 листопада 2013 р.) – К. : КНТЕУ, 2013. – С.444–445.
45. Melikh E.A. Economical hysteresis of the Ukraine's wheat–flour–pasta enterprises / E.A. Melikh // Conference proceedings [Elektronski vir] / Advances in Business–Related Scientific Research Conference, (Milan, 10–12 December 2014) – ABSRC 2014. – Faculty of Entrepreneurship, Milan, Italy, 2014. – pp.73–85. – [електрон. опт. диск (CD–ROM)]

АНОТАЦІЯ

Меліх О.О. Адаптивна стратегія територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону: теорія, методологія, практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил та регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій, 2015 р.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій з формування адаптивної стратегії та механізмів територіально-виробничої оптимізації та економічного розвитку харчової промисловості регіону.

Обґрунтовано механізм управління процесом створення й удосконалювання регіональних корпоративних структур харчової промисловості. Запропоновано концептуальний механізм розвитку промислово-виробничого потенціалу харчової промисловості регіону в умовах дефіциту ресурсів, що представлений у вигляді логіко-структурної моделі, яка відбиває процесні уявлення адаптації та розвитку промислово-виробничого потенціалу у вигляді сукупності етапів. Розроблено механізм згладжування нерівномірності розвитку харчової промисловості в регіоні, що дозволяє коректувати регіональну політику розвитку харчової промисловості.

Ключові слова: регіональна економіка, харчова промисловість, територіально-виробнича структура, адаптивна стратегія, оптимізація, інноваційний розвиток, промислово-виробничий потенціал, регіональна корпорація, кластер.

АННОТАЦИЯ

Мелих Е.А. Адаптивная стратегия территориально-производственной оптимизации и экономического развития пищевой промышленности региона: теория, методология, практика. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Одесская национальная академия пищевых технологий, 2015 г.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ и практических рекомендаций по формированию адаптивной стратегии и механизмов территориально-производственной оптимизации и экономического развития пищевой промышленности региона.

Обоснован механизм управления процессом создания и совершенствования региональных корпоративных структур пищевой промышленности, в основу которого положен организационный проект, который определяет содержание и последовательность организационных действий на различных этапах создания и развития региональной пищевой корпорации, а также соответствующие индикаторы идентификации ее состояния, регулирующие рычаги и стимулы протекания процессов совершенствования организации в рамках проекта.

Предложен концептуальный механизм развития промышленно-производственного потенциала пищевой промышленности региона в условиях дефицита ресурсов, который представлен в виде логико-структурной модели, которая отражает процессные представление адаптации и развития промышленно-производственного потенциала в виде совокупности этапов.

Разработан механизм сглаживания неравномерности развития пищевой промышленности в регионе, который обеспечивает обнаружение экономико-институциональной и социально-экономической асимметрии развития отрасли в регионе и позволяет, с помощью оценки неравномерности и ее соотношения с порогом асимметрии, корректировать региональную политику развития пищевой промышленности.

Усовершенствован методический подход к оценке промышленно-производственного потенциала пищевой промышленности региона, который предусматривает ранжирование промышленно-производственного комплекса пищевой промышленности по уровням и представления структуры потенциала в виде организационной модели, которая позволяет сконцентрировать на разных уровнях необходимые и достаточные количества элементов, совокупность свойств которых позволяет объективно оценить промышленно-производственный потенциал пищевой промышленности региона и наметить пути его совершенствования и развития.

Сформирована комплексная методика оценки уровня адаптации и развития пищевой промышленности региона, которая отличается предложенной совокупности показателей, и позволяет оценить распределение и концентрацию пищевого производства по регионам с отслеживанием тенденций и особенностей развития пищевой промышленности регионов, а также рассчитать целевой промышленный профиль региона.

Разработано методическое обеспечение формирования и реализации промышленной политики в отношении пищевой отрасли региона, включая: обоснование общей схемы взаимосвязей стратегического планирования промышленной политики с другими документами долгосрочного планирования развития пищевой отрасли региона; определение системообразующих принципов формирования и реализации промышленной политики в регионе; механизм институциональных изменений при реализации промышленной политики в отношении пищевой промышленности региона.

Сформированы методические основы рейтинговой оценки предприятий пищевой промышленности с использованием системы социально-экономических индикаторов, комплексно отражающих эффективность освоения инвестиционных ресурсов региона.

Получили дальнейшее развитие теоретические основы и понятийный аппарат регионального менеджмента в части определения сущности адаптации территориально-производственной структуры пищевой промышленности региона, а также классификации видов экономической адаптации территориально-производственных систем пищевой промышленности.

Разработана схема мониторинга структурно-динамического процесса в экономике пищевой отрасли региона и ее секторах, в которой динамические показатели дополнены структурными, что позволяет диагностировать экономическое развитие и способствует принятию эффективных решений в области структурной и общей антикризисной политики.

Осуществлено экономико-математическое моделирование адаптации территориально-производственных систем пищевой промышленности.

Разработан организационно-экономический механизм активизации инновационных процессов в региональных производственных системах пищевой промышленности на основе применения механизма государственно-частного партнерства и осуществления государственного стимулирования инновационного процесса для повышения конкурентоспособности пищевой промышленности региона.

Предложен алгоритм реализации кластерной модели обеспечения устойчивого развития конкурентных преимуществ пищевой промышленности региона, что позволяет значительно расширить методическое обеспечение кластерного подхода в части создания условий для упорядочения иерархических и функциональных взаимосвязей между элементами регионального хозяйства и усиления конкурентоспособности пищевой промышленности и хозяйства региона в целом.

Ключевые слова: региональная экономика, пищевая промышленность, территориально–производственная структура, адаптивная стратегия, оптимизация, инновационное развитие, промышленно–производственный потенциал, региональная корпорация, кластер.

SUMMARY

Melikh E.A. Adaptive Strategy of territorial–production optimization and economic development of the food industry in the region: the theory, methodology, practice. – Manuscript.

The thesis for the degree of doctor of economic sciences, specialty 08.00.05 – the development of productive forces and regional economy. – Odessa National Academy of Food Technologies, 2015.

The thesis is devoted to development of theoretical and methodological foundations and practical recommendations on the formation of adaptive strategies and mechanisms territorial–production optimization and economic development of the food industry in the region.

The mechanism control process creation and improvement of regional corporate structures of the food industry. The conceptual mechanism of development of industrial potential of the region in the food industry shortage of resources represented as logical and structural model that reflects Process understanding adaptation and development of industrial potential as a set of steps. The mechanism of smoothing uneven development of the food industry in the region, allowing you to correct regional policy development of the food industry.

Keywords: regional economy, food, territorial and production structure, adaptive strategy, optimization, innovative development, industrial production capacity, the regional corporation cluster.